

Armenian activities in the area of Gumushane during National War and four martyrs in Asut

Kurtuluş Savaşı'nda Gümüşhane bölgesinde Ermeni faaliyetleri ve Aşut'ta dört şehit

İsmail Hakkı Paşlı¹

Abstract

The Ottoman Empire, with its multinational structure, managed to maintain its legacy on power over a long period of time, however it started to decline in the very beginning of 19th century due to some reasons like; poor economical situation, new identical hopes caused by nationalist ideas, the interference of foreign countries into domestic affairs. The Armenian revolts, one of the significant separatist movements in the first decade of the 20th century, emerged as several terrorist attacks on the people of especially the Turks of Eastern part of Anatolia. Even today Armenians continue the same subjective activities worldwide using several lobby advantages. Yet, our efforts are unfortunately new and inadequate. We have to reveal what the Armenians did as violent events during the *National war of Independence* with all sorts of academic works. One such example of these violent events was an armed activity against our four soldiers in Aşut that is a village of Kelkit in the province of the Gümüşhane city. In this article, we have tried to set light to one of the Armenian activities waiting to be enlightened along with an interview with *Mustafa Aydın*. He is already a member of the same family of two the soldiers who were martyred by the Armenian guerillas.

Keywords: Gumushane; Asut; four martyrs; Armenian activities.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

Özet

Osmanlı İmparatorluğu kendi içinde çokuluslu özelliğiyle uzun yıllar ayakta durabilmeyi başarabilmiş, buna rağmen, özellikle 19.yüzyıldan itibaren batıya kıyasla, geri kalmış ekonomi, ayrılıkçı ve ulusçuluk akımlarının verdiği yeni kimlik arayışları, dış güçlerin ülkenin içişlerine karışır duruma gelmesi gibi birtakım nedenlerden dolayı bu özelliğini korumakta zorluk çekmeye başlamıştır. 20. Yüzyılın ilk yıllarında daha da belirginleşen ayrılıkçı girişimlerden biri olan Ermeni isyanları, Anadolu'nun özellikle doğu kesimlerinde yöredeki Türklere karşı çeşitli terör faaliyetleriyle kendini göstermiştir. Günümüzde bile Ermeniler, çeşitli lobi avantajlarını kullanarak dünya çapında sübjektif çalışmalar yapmaya devam etmektedirler. Buna rağmen kendi faaliyetlerimiz henüz yeni ve yetersiz durumdadır. Ermenilerin, *Kurtuluş Savaşı* süresince yapmış olduğu katliamlar ve benzeri faaliyetleri her seviyeden akademik çalışma ile ortaya koymak durumundayız. Söz konusu faaliyetlerden biri de Gümüşhane ili Kelkit ilçesine bağlı köylerden Aşut'ta, dört askere karşı yapılan silahlı girişimdir. Bu makalede, gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen Ermeni faaliyetlerinden birini, şehit edilen askerlerle aynı zamanda akraba olan *Mustafa Aydın* ile yaptığımız röportaj eşliğinde aydınlatmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Gümüşhane; Aşut; dört şehit; Ermeni faaliyetleri.

¹ Lecturer, University of Kocaeli, Department of Foreign Languages, ihpasli@kocaeli.edu.tr

1. Giriş

Yirminci yüzyılın tarihimiz açısından önem arz eden konularından ikisi, hiç şüphesiz, bir taraftan Ermenistan'ın ve Ermeni Diasporasının² yalan ve iftira kampanyalarından doğan olumsuzlukları gidermek için gereken zaruri bilimsel yayın ve tanıtım faaliyetleri, diğer taraftan da 1894 ve 1918 tarihleri arasında Ermenilerce katledilen vatandaşlarımıza ait herhangi bir tarihsel bilgiyi dünya kamuoyuna tanıtmak bakımından akademik düzeyde araştırmaların yapılmasıdır. Diaspora Ermenileri, 2001 yılına kadar, sözde soykırım yalanlarını anlatan 650 bin kitap yazmışlar, buna rağmen Türkiye'de yayınlanan bilimsel eser sayısı ise sadece 35 (Dündar, 2014:15). Bu açıdan, Ermeniler, 1915'te yaşanan zorunlu sevk ve iskan sırasında yaşanan ve savaş şartlarında zamanın imkan(sızlık)larına rağmen birtakım mücbir nedenlerden³ dolayı verilen kayıpları bahane ederek ve aynı zamanda Batı dünyasını arkasına alarak Büyük Ermenistan hayallerini gerçekleştirmeye çalıştıklarını görmekteyiz. Bu konuya paralel olarak ve Türkçe dilinde olmak üzere hem Türkiye'de yaşayan Ermenilere hem de Türkiye'deki Türklere yönelik propaganda faaliyetleri amacıyla bazı internet sitelerinde “*Batı Ermenistan*” ve “*Batı Ermenistan Ermenileri*” gibi tabirler kullanmak suretiyle⁴ esas amaçlarını pervasızca gün yüzüne çıkarmaktan çekinmemektedirler. Ermenilerin tüm bu uğraşlarına karşılık olarak ve gerçek mağdurun konumunda bulunan taraf olarak ortaya koyduğumuz veya yeterince çaba sarf etmediğimiz bilimsel yayın ve faaliyet alanında gerçekten büyük bir atılım yapmak zorunda olduğumuz açık bir şekilde görünmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'nın yanı sıra Kurtuluş Savaşı'nda da geniş bir coğrafyada savaşma zorunluluğu, ekonomik olarak büyük sıkıntılara yol açmış, savaşın tarihsel ve siyasi yönünü ortaya koyabilecek arşiv çalışması, fotoğraflama, belgeleme ve doküman oluşturma faaliyetleri yapmak hem olanaksız hem de dönemin savaş koşullarında uygulanabilecek konumda değildi. Düşman devletler o dönemde ekonomik olarak zaten yükselme durumunda olduklarından, bu konuya ayrıca önem verdikleri ve yeterince belgeleme yaptıkları günümüz yayıncılık ve internet tanıtım faaliyetlerinden anlaşılmaktadır. Gerçekten de, o zamanlar Anadolu'da ölüm kalım savaşı veren bir durumdaki milletimizin bu türden işlerle uğraşacak zamanı ve imkânı yoktu. Bu konuda Selahattin Tozlu “*Gümüşhane ve Çevresindeki Ermeni Hareketleri*” adlı makalesinde; *Ermenilerin, abali-i mazlumeye karşı reva gördüğü zulmü tarihin asla kaydetmediğinden bahseden Ferik Vehip Mehmet ve Ömer Lütfü imzalı bir şifre telgrafla* diye devam eden ifadeleriyle bu konuya değinmektedir (Tozlu, 1991:107).

Aradan 100 yılı yakın bir zaman geçmesine rağmen, Ermenistan, hem devlet siyaseti olarak hem de Ermenistan dışında yaşayan Ermenilerin lobi faaliyetleri olarak haklı olmadıkları bu konuda ellerinden geleni yapmaya çalışmaktadırlar. 1980li yıllardan sonra tekrar terör faaliyetlerine başlayan ermeni çetelerinin varlığı, bizlerin bu konuda daha ciddi çalışmalar yapmamızın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ermeni sorununun Türk kamuoyunda ve ders kitaplarında daha fazla yer alması *ASALA* terör örgütünün saldırıları ve 1987'de Avrupa Konseyi tarafından sözde soykırımın tanınması etkili olmuştur (Akıncı, 2013: 251). Bununla birlikte, günümüzde yapılan tarihsel araştırmalar genel itibarıyla çok az sayıdaki fotoğraf, belge, hatırat ve yabancıların kaynaklarına dayanmaktadır. Akademik çalışmalar konusunda, ne yapmalıyız sorusuna cevap olarak; üniversitelerde, doktora çalışmalarıyla Türkiye, Almanya, Fransa, İngiltere, ABD arşivleri, örneğin Dr. Mehmet Perinçek ve Prof. Dr. Musa Qasımlı tarafından tarandığı gibi, araştırılmalı ve birkaç dilde yayınlanmalıdır (Keskin, 2015:13). Bu açıdan bakıldığında yapılabilecek her türlü araştırmayı en kısa zamanda ve akademik olarak gerçekleştirip hem ülkemiz hem de dünya kamuoyuna tanıtımını yapmak durumundayız. Bu çalışmada, yukarıdaki tespitlerin ışığında ve ikincil kaynak yardımıyla, Ermenilerin, bölgedeki birçok faaliyetinden yalnızca birinin aydınlatılması ve akademik düzlemde ülkemizin iç ve dış kamuoyuna karşı kullanabileceği bir bilginin ortaya konulmasına çalışılmıştır.

² Diaspora: Bir ülkenin menfaatlerini çeşitli konularda olmak üzere ülke dışında savunan ve genellikle oralarda yaşayan vatandaş veya soydaşlara verilen genel tanımlama. Ek bilgi için bakınız: <http://www.tdk.gov.tr> “diaspora” maddesi.

³ Mücbir Nedenler: Özellikle siyasi ve ekonomik sözleşmelerde olmak üzere taraflar arasında onaylanan ve taahhüt altına alınan maddelerin dışında kalan ve özellikle “deprem, sel, yangın gibi” tarafların kendi iradeleri dışında gerçekleşen tabiat şartlarından kaynaklanan zorlayıcı nedenler. Ek bilgi için bakınız: <http://www.tdk.gov.tr> “mucbir” maddesi.

⁴ Örnek olarak bakınız: <http://www.akunq.net.tr>

2. Tarihsel Bir Kaynak Olarak Söyleşi

Tarihsel bilgi aktarım organları olarak yazılı ve görsel metinlerin yanı sıra sesli kaynaklar da önemli bir yer tutar (Kütükoğlu, 1998:22). Her ne kadar güvenilirliği ve objektifliği konusunda farklı yaklaşımlar olsa da, verilen bilgilerin geçerliliği, tarih alanındaki diğer uzman ve bilim insanlarının ortak algı ve değerlendirmeleri ışığında her türlü eleştiri ve takdire açık olarak görülmeli ve kaydedilmelidir. Bu çalışmada, günümüz siyaset ve tarih gündemimizin ayrılmaz bir parçası haline gelen (veya getirilen) “*Ermeni Sorunu*” bağlamında ve Gümüşhane bölgesi özelinde olmak üzere o dönemin mağdurlarından vatandaşlarımızın birinci dereceden yakını bir kişi ile yaptığımız söyleşi ve bu söyleşinin içeriği hakkında tarihsel bilgiler bulunmaktadır.

Bu çalışmayı, Kocaeli Üniversitesi Gazanfer Bilge Meslek Yüksekokulu öğretim üyelerinden ve aynı zamanda görüşmeyi yaptığımız Mustafa AYDIN ile akraba olan Doç. Dr. Hamdi AYDIN'ın tavsiyesi ve yardımıyla gerçekleştirdik. Mustafa AYDIN, Gümüşhane ili Kelkit ilçesi Aşut köyünde doğmuş olup Kocaeli ili Derince ilçesinde ikamet etmektedir. Kendisiyle Derince'deki evinde görüştük ve konu hakkındaki söyleşimizi gerçekleştirdik. Söyleşiyi konu ile ilgili kısımları ile sınırlandırıp gerekli sadeleştirmeler yaparak sunmaya çalıştık. Söyleşinin tam metni sesli ve yazılı olarak kayıtlarımızda mevcuttur. Konuşma içinde geçen belli başlı konular hakkında tarihsel olarak bazı bilgiler sunmak suretiyle söz konusu olaylara ilişkin referanslar vermeye çalıştık. Çalışmamızın konusu olan Aşut⁵ köyündeki dört şehitle ilgili kabirlerin lokasyonu Hamdi AYDIN⁶ tarafından derlenmiş olup; 40° 03' 35, 12” Kuzey ve 39° 26' 15, 94” Doğu konumundadır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, yakın tarihimize ışık tutması bakımından objektif ve bilimsel tüm araştırmaların en kısa zamanda değerlendirilmesi gerektiği üzere yaptığımız bu çalışma tüm tarih araştırmacılarının istifadesine açıktır. Makalemizin konusu, o dönemde Rus işgalindeki bölgede Rus askerlerine yardımcı olan ve yüzyıllardır yan yana yaşadığımız Ermeni vatandaşlarımızın aynı coğrafyada yaşayan sivil vatandaşlarımız ve askerlerimize karşı yaptığı isyan, ihanet ve katliamlardan sadece biri olmak üzere dört askerimizin sinsice katledilişi hakkındadır.

3. 20. Yüzyıla Doğru Osmanlı - Ermeni İlişkilerine Kısa bir Bakış

Anadolu yarımadasında Selçuklular ile başlayıp Osmanlılar ile devam eden Türk Devletleri yönetiminde sadece Ermeniler değil tüm azınlık milletleri huzur, güven, adalet ve hoşgörü içinde yaşıyorlardı. Hatta, Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldıktan sonra bir Ermeni Patrikhanesini tesis ederek ve Hovakim (Memiş, 2005:1) adında bir dini lider ataması yaparak Ermeniler lehine büyük bir adım atmıştır. Bu tarihten itibaren Ermeniler, diğer azınlıklarla beraber, yüzyıllarca mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşamışlar. Gerçekten de, günümüz Gümüşhane'sinde Eski Gümüşhane diye adlandırılan antik kentte kısa bir gezinti yapıldığında, Müslüman, Rum ve Ermeni yerleşim yapılarının bolca bulunduğu ve birbirine çok yakın bir mimari ilişki içinde olduğu görülür. Ermenilerin, Osmanlı devleti içinde diğer millet unsurlarıyla beraber huzur içinde yaşayabilmelerinin yanı sıra, devletin en üst kademelerinde görev yapmış, Osmanlı dönemi Türk kültür ve hayat tarzını büyük ölçüde benimsemiş, çocuklarına bile Türk isimleri vermiş ve devlete olan hizmetlerinin yanı sıra iş hayatında da büyük başarı göstererek Osmanlı toplumunun zengin sınıfı arasında yer almıştır (Halaçoğlu, 2003:1). İngiltere'nin İzmir konsolosu Charles Blunt, 1860 yılında hazırladığı bir raporda, Osmanlı ülkesindeki Hıristiyanların, Müslümanlara göre daha iyi bir sosyo-ekonomik durumda olduklarını yazmıştır (Eser, 2015:1).

Osmanlı Devleti idaresinde uzun yüzyıllar boyunca birbiriyle iyi geçinmiş olmalarına rağmen, Özellikle Rusya ve İngiltere'nin kendi siyasi ve sömürge amaçlarından dolayı eski dost komşular birbirleriyle çarpışmak durumunda kalmışlardır. Ermenilerin, dağılmakta olan bir imparatorlukta

⁵ Aşut: Gümüşhane iline 82 km ve Kelkit ilçesine 6 km uzaklıkta bulunmaktadır. Bilgi için bakınız:

<http://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=247601>, [Erişim: 02.12.2016], ayrıca bakınız:

<http://www.e-sehir.com/turkiye-haritasi/gumushane-kelkit-asut-koyu-haritasi.html>, [Erişim: 07.07.2015]

⁶ Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi Gazanfer Bilge MYO Öğretim Üyesi

ortaya koyabilecekleri askeri ve siyasi potansiyel, dönemin emperyalist güçlerinin ilgisini çeker hale geldi. Rusya'nın bu potansiyel tek taraflı kullanma girişimi İngiltere'nin doğudaki sömürgeler dünyasına yönelik kaygılarını tetikleyince bir rekabet sorununun uluslar arası nitelik kazanma süreci başladı (Başak, 2013:188).

Yakın tarihimizde yaşanan ve her iki tarafta da acı hatıralar bırakan olayların öncesinde tam tersine, Yahudi ve Rumlar gibi diğer azınlıklardan farklı olarak birbirine kaynaşmış iki millet vardı. Ermenilerin, “*Millet-i Sadıka*”⁷ sıfatını kazanmalarını sağlayan bu dostane ve sadık bağlılık birçok tarihsel metinde kendini göstermektedir. Osmanlı idaresi altında rahat bir yaşam sürdüren, Aralık 1912'de Lübnan valiliği'ne atanan Ohannes Kuyumcıyan, Posta ve Telgraf Bakanlığı'na atanan Oskian Efendi (Özdemir, 2008:74) gibi devletin üst kademelerinde çok önemli mevkilerde görev yapma imkânlarına sahip oldular. Örnek vermek gerekirse, ekonomide, siyasette, sanatta ve mimaride önemli başarılarla bulundular. 19. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya ve Batı dünyasının ise, tersine, yükselişe geçmeye başladığını görmekteyiz. Diğer imparatorluklarda olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda da, ulusçuluk, bağımsızlık ve bölünmeler baş göstermiş, önlenemeyen birtakım kitlesel hareketler, zaten zayıf olan siyasi ve ekonomik yapıyı iyice sıkıntıya sokmuştur. 17 Mart 1915'te ilk isyan çıktığı tarihte, Müttefik donanmasının Çanakkale Boğazı önlerinde olduklarını hatırlamalıyız. Osmanlı Devleti, Türkler, o arada bir ölüm kalım mücadelesi verirken, Ermeniler de isyan başlatıyor (Halaçoğlu, 2014:25). Ermeniler, yukarıda saymaya çalıştığımız refah ve zengin durumlarına rağmen nasıl oldu da kindar bir toplum haline geldi? Yüzyıllardır dostane bir şekilde yaşamlarını sürdürmekte olan bu insanlar nasıl olurda isyankâr bir tavır sergilemeye başladılar?

Bunun cevabını birkaç maddede sıralamak gerekirse;

- a) Berlin Anlaşması ile Ermenilerin kendilerine mahsus bağımsız bir devlet kurma ümidine kavuşmaları (Taş, 2013).
- b) Osmanlı Devletinin zayıflamasıyla ve özellikle Ön Asya'da değerli petrol rezervlerinin batılı güçler tarafından anlaşılması.
- a) Özellikle İngiltere'nin, Hindistan'da bulunan sömürgeleriyle irtibatının sağlanmasının güvence altına alınması için Osmanlı topraklarından geçen güzergâh üzerinde uzun vadeli destekçiler bulma girişimleri ve Ermenilerin bu durum için ideal bir pozisyonda olması. Batılı devletleri Osmanlı İmparatorluğunu parçalama, daha kolay sömürme ve bunları yaparken Osmanlı coğrafyasında yardımcı unsur olarak Ermenilerin kullanmayı temel amaç olarak görmüşlerdir (Perinçek, 2007: 1)
- b) 1877-1878 Osmanlı Rus harbiyle uluslar arası soruna dönüşen Ermeni Meselesini, uzun süre Ruslar kullanmıştır (Günay, 2015: 50). Ayrıca Doğu Anadolu'daki bazı topraklarımızın Ruslar tarafından işgalinde Ermeniler, kendilerine birtakım vaatlerle, hem askeri hem de siyasi açıdan kullanılmışlardır. Teşkilatlanmış bir Ermenistan Rusya için Akdeniz'e doğru atılmış ilk adım demektir (Yarar, 2002:39).
- c) Ermeni Kiliselerinin ayaklanma ve isyan hareketlerinde önemli rol üstlenmesi; Çarlık Rusyası, Osmanlı ile olan çatışmalarının bir parçası olarak, Balkanlardaki uluslara yönelik politikasını Ermenilere uyarladı. 19. Yüzyılın ilk yarısındaki bu gelişme, Rusya'da yaşayan Ermeni toplumunun merkezi olan Eçmiyazın Kilisesi⁸ aracılığı ile yürüttü (Aksu, 2001: 44).
- d) Berlin Kongresinin kararlarında yer alan “*Anadolu Islahatı*” projesinin İngiliz Başbakanı Salisburg kendi üzerine alır. Bundan böyle İngiltere Rusların yanında Ermenilerin yeni koruyucusudur (Günay, 2015: 50).

⁷ Millet-i Sadıka: Uzun yıllar hatta yüzyıllar boyu devlete bağlılık ve Müslümanlarla kaynaşmış bir halk olarak özellikle Ermeniler için kullanılmış bir tabir.

⁸ Eçmiyazın Kilisesi, Ermeni Gregoryen kilisesinin merkezinin bulunduğu Erivan yakınlarındaki yer. Bilgi için bakınız; Türkler ve Ermeniler “Ermeniler ve Eçmiyazın Katogigosluğu”sayfası, Marmara Üniversitesi Tarih Boyunca Türk Ermeni İlişkileri, 2016 <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/ermeniler-ve-ecmiyazin-katogigoslugu/>

- e) Fransa'nın, tıpkı İngiltere gibi, doğudaki menfaatleri güvenli hale getirmek diğer devletlerden geri kalmamak için Ermeni ve azınlıklar sorunu üzerinden Osmanlı Devleti'ne siyasi baskı uygulamaya çalışması.
- f) Amerikan misyonerlerinin Osmanlı coğrafyasında faaliyetlerini arttırması ve eğitim kurumları açarak azınlıkları eğitmeleri (Halaçoğlu, 2005:1) Gregoryen Ermenilerine yönelik yoğun faaliyette bulundular.
- g) Büyük devletlerin her birinin kendi menfaatleri için Ermenileri kullanma arzuları (Tozlu, 1990:101).
- h) İngiltere, Ermenistan adında yeni bir oluşumun kendi menfaatlerine uygun olacağını düşünüyordu. Zira Ermenistan, bir yandan Rusya'nın uzak hedeflerine karşı bir sur olacak, diğer yandan da kurulması için çıkarılacak karışıklıklar, Türklerin dikkatini Mısır'ın işgali sırasında başka bir yere çekecekti (Yarar, 2002: 40).

Mısır'da baş gösteren isyanı bastırmak için gönderilen orduda danışmanlık yapan Prusyalı Moltke'ye göre nüfusça kalabalık, kuvvetli, itaatkâr, çalışkan ve aynı zamanda zengin Hıristiyan Ermeni cemaati, Müslüman Kürtler veya Araplardan daha sadakatle devlete hizmet edebilirlerdi (Gülsoy, 2010: 40). Hatta cephelelerde çarpışan veya cephe gerisinde destek birimlerinde görev alan azınlık askerleri hakkında müstakil makale ve kitap çalışmaları da bulunmaktadır.⁹ 19. yüzyılın son çeyreğine kadar devam eden bu huzur ve barış ortamı; emperyalist güçler tarafından kendi hedeflerine vasıta kılmak ve esasta hem Ermeni toplumu hem de Osmanlı Devleti'nin aleyhinde olacak şekilde bozulmuş, kin ve nefret tohumları ekilerek karşılıklı acıların yaşanmasına zemin hazırlanmıştır.¹⁰

4. Rus İşgali Sürecinde Gümüşhane Bölgesinde Ermeni Faaliyetleri ve Aşut'ta Dört Şehit

Rusların 1828 Türkmençay Antlaşmasından¹¹ sonra başlattığı Ermeni politikası, Ermenilerin de komiteler kurarak bağımsızlık mücadelesine başlamalarına yol açmıştır (Halaçoğlu, 2003:1). Ermeniler, önceleri dışarıda gelişen olaylar, sonrasında ise bizzat isteyerek ve planlayarak kendileri tarafından oluşturdukları politikalar ile tebaası oldukları devlete karşı siyasi faaliyete giriştiler. Bu faaliyetlerini uluslar arası politikanın gündemine soktuktan ve Avrupa'daki Hıristiyan kamuoyuna mal ettikten sonra, meselenin çözümünü hızlandırmak için yeni bir tez ortaya attılar (Halaçoğlu, 2003:2). Bu teze göre; önce Hıristiyan kamuoyunun dikkatini üzerlerine çekecekler, sonra da Avrupalı hükümetlerin Bab-ı Ali üzerindeki baskısını arttıracaklar ve nihayet Osmanlı hükümetini oldu bitti karşısında bırakmak için de suikast, gösteri, katliam ve genel isyan metotları kullanılacaktı (Halaçoğlu, 2003:2). Ermenilerin bu türden faaliyetlerde bulunma amaçlarından bir tanesi de; azınlık olan kendi nüfuslarına rağmen bölgedeki Müslüman halkı korkutarak onları göçe zorlamak ve sayı üstünlüğüne ulaşmak idi. Trabzon, İran ve Doğu Anadolu'ya giden önemli ticaret yolunun başlangıç limanı, Gümüşhane ise, bu yol üzerinde önemli bir geçiş noktasıdır. Ayrıca o dönemde Trabzon'a bağlı bir sancak durumundaki Gümüşhane'de hatırı sayılır bir Ermeni nüfusu var idi.¹² Tarihi kaynaklara göre Ruslar, Gümüşhane sancak merkezine yakın bir konumda olan Tekke'de¹³ ve arazinin elverişliliği bakımından Kelkit'te konuşlanmışlardır. Rusların Doğu Anadolu'yu işgalleri

⁹ Bakınız; Ufuk Gülsoy, aynı adlı makalede, Ermeni, Rum ve Yahudi azınlıklardan asker toplama konusunda yapılan kanuni düzenlemeler ve yurt genelindeki uygulamalara sayısal verilerle birlikte örnekler sunmaktadır.

¹⁰ Esam, Emperyalizm ve Ermeni Meselesi Uluslararası Sempozyumu, İstanbul, 2015 Sonuç Bildirgesi s.63

¹¹ Türkmençay Antlaşması: 10 Şubat 1828 tarihinde Rusya İmparatorluğu ve İran arasında yapılan ve İran tarafının büyük bir itibar ve toprak kaybını yaşadığı antlaşma.

¹² Hicri 1313 (M. 1895-96) tarihli Trabzon Vilayeti Salmesesi'nde Ermeni nüfusunun toplam 42.349 olduğu belirtilmiştir. Bkz. Ahmet Halaçoğlu, a.g.e s.2 Ayrıca bakınız: Bayram Nazır *Gümüşhane'de Ermenilerin Yaptığı Katliamlar* adlı makalede; Gümüşhane Sancağında Müslüman ve Ermeni nüfus dağılımı: Merkez Kazada; Müslüman, 24 510, 1 379 Ermeni, Kelkit Kazasında, 25 695 Müslüman, 109 Ermeni vardı. Toplam 119 968 nüfusa içinde 1 712 Ermeni yaşamaktaydı. <http://www.gumushane.gen.tr/v2/ermenilerin-gumushanede-yaptigi-katliamlar-makale,67>

¹³ Gümüşhane merkeze bağlı ve Bayburt vilayeti istikametinde 14 km mesafede yerleşim merkezi.

öncesi ve sonrasında Ermeniler, tıpkı bir ordudaki keşif ve öncü birliği gibi görev yaparak işgal eylemini kolaylaştırmıştır (İskender, 2013). Bunların ötesinde, Ermeniler, bazı bölgelerde –Kürtlerin yoğun olduğu kesimlerde- Osmanlı asker kıyafetleri giyerek yerel Kürt vatandaşlarımıza karşı katliamlar ve yağmalar yaparak onları devlete karşı kışkırtmaya çalışmışlardır. Rus ordusunun Van'a girişinde olduğu gibi bazı durumlarda ise, tamamen Ermeni askerlerden oluşan birlikler oluşturularak Osmanlı'ya karşı direkt olarak silah kullanmaya koyulmuşlardır.

Türkler, seferberlik ilanı sebebiyle askere giderken, Ermeniler kendilerini yabancı ülkelerde göstermek veya evlerine gizlenmek suretiyle askerden kaçmayı veya “*Bedel-i Nakdi*” ücreti olan kırk üç Osmanlı altınının yarısını ödemek için Diyakos (Din adamı) kisvesine bürünerek taş, ağaç kovuklarını kilise gösterip, buralarda görevlendirilerek, askere gitmekten kurtulup, seferberlik sebebiyle Türk erkek nüfusunun azaldığı çevrede katliamlar yapmışlardır. Yol taburları ve diğer birliklerden kaçan Ermenilerin de bu gruplara katılmasıyla, katliamların boyut da büyümüştür. Erzincan Piskoposluğu ile bazı evlerin mahzenlerinde binden fazla Ermeni'nin yakalanması, Ermeni evlerinin bodrumlarında, kiliselerin mahzenlerinde etrafı duvarla örülüp özel şekilde hazırlanan kiler durumundaki depolarda en az bir yıl yetecek kadar erzakın depo edilmesi, daha savaş başlamadığı halde bir hazırlı içinde olduklarını doğrulamaktadır. Bu hazırlıkların yapılmasında, Ermenilerin askere gitmesine mani olunmasında, savaşın çıkma belirtileri üzerine halktan alınması öngörülen yardımların verilmemesinde papaz ve Piskoposların büyük rol oynadığı görülmüştür (Taş, 2013).

Bu süreç içinde Erzincan'da meydana gelen gelişmelere bakıldığında, Erzurum, Gümüşhane ve Bayburt'un Rusların işgaline girmesinden sonra 25 Temmuz 1916'da, Erzincan da işgal edildi. Halkın düşman korkusu ile göç ettiği Erzincan'da yaklaşık 4000 kadar nüfus kalmıştır. Bu esnada Rus işgal kuvvetlerinin komutanlığına Albay Morel adlı Ermeni asıllı birisinin tayin edilmiş olması, işgal ordularının niyetini ortaya koyan bir gösterge olmasının yanında Erzincanlı Ermeni asıllı askerlerin ve komitecilerin zulümlerini artırmaları ile sonuçlandı. Kafkas cephesi Osmanlı Orduları Komutanı Korgeneral Vehip Mehmet'in Rus Kafkas Orduları Başkomutanı General Perjevalski'ye gönderdiği mektupta, Albay Morel'in Erzurum Erzincan yolu üzerinde gerçekleşen hadiselerle ilgili olarak bölgede yaşayan Kürtleri sorumlu tutan yaklaşımını eleştirmesi, olayların gerçek yüzünü net olarak tasvir etmektedir (ATASE, 2005:132-133).

2 Temmuz 1916 günü Ruslar, sabahın çok erken saatlerinde, Kelkit'in üzerine saldırıya geçerler. O gün akşama kadar çok kanlı çarpışmalar meydana gelmiştir ve Kelkit akşam saatlerine doğru dayanamaz ve Rusların egemenliğine geçer. Aksöğüt köyü¹⁴ düzlüğüne bir alay yerleştirilir ve her gün beş altısı inecek şekilde 10 tane uçak yerleştirilir. Kurtuluşa kadar keşifler bu köyden yapılıyordu. Rus işgaliyle birlikte Ermeniler, büyük Ermenistan hayali ile bu topraklara girdiler ve çok kişiyi katlettiler (Kaya, 2012). Ermenilerin bölgedeki faaliyetleri anlatılacak gibi değildir. Ruslar bu toprakları ele geçirip onlara verdiğini söyleyince Ermeniler korkunç bir nefretle Kelkitlileri katlediyorlardı. Kelkit'te bulunan Küçük Cami'ye insanları doldurarak yakıyor, Ermeniler çocuk, ihtiyar, kadın demeden insanları katlediyordu (Tozlu, 1990:102). Çalışmamızın konusu olan Aşut'taki askerlerimizin şehit edilmesi işte bu katliamlardan sadece biridir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu çalışmada, Gümüşhane bölgesindeki Ermeni faaliyetlerinin, Van, Erzurum gibi bazı illerimize göre nispeten daha az olmasına rağmen, o zamanki nüfus yoğunluğu dikkate alındığında üzerinde durulması gereken önemli bilgiler sunmaktadır. 1906-1907 arası yapılan nüfus sayımına göre Ermeni nüfus kadın ve erkek toplam 2527 idi (Nazır, 2009:134). O dönemde Milli Kuvvetlerin elinde bulundurduğu ve yabancıların kontrol etmediği tek liman olan Trabzon Limanı ile diğer iç Anadolu şehirleri arasındaki irtibatı sağlayan geçiş noktasında bulunmasından dolayı Gümüşhane stratejik bir öneme sahipti. Bütün bunlara rağmen bölgede yaşayan Ermeniler – Rum azınlıkların yaptığı gibi- Türklere karşı katliam ve zulüm yapmaktaydılar. Bu baskı ve zulümden kurtulmak için bölge halkının büyük bir kısmı batıdaki henüz işgal edilmemiş iç bölgelere doğru göç etmek durumunda kalmıştır (Saydam, 1990: 93). Güç bakımından Rus

¹⁴ Aksöğüt Köyü, Gümüşhane ili Kelkit İlçesi'ne yaklaşık 2 km mesafede yerleşim birimi. Bakınız; <http://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=247598>

kuvvetlerine nazaran üstün durumda olmayan askerlerimiz, Erzurum'dan geri çekilerek Şiran dağları gerisinde mevzilenmişler, arazinin yapısından faydalanarak savunma yapabilmişler. Mustafa Aydın bu konuda, Rus askerlerinin Şiran'ın ilerisine geçemediğini belirtmektedir. Bu konuda Mustafa Aydın ile yaptığımız söyleşide kendisi de buna benzer ifadeler sunmuş, yöre halkının Rus işgalinden korunmak için köyü (Aşut) terk ettiğini daha sonra Rusların ve Ermenilerin çekilmesinden sonra evlerine geri döndüğünü belirtmiştir. Dört askerimizle ilgili haber kaynakları Mustafa Aydın'ın verdiği bilgiler doğrultusunda ve sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Aydın'ın verdiği bilgilere göre; Erzurum'daki birliklerinden izin alıp köylerine gelen ve Ermeni çetelerinin pusu kurmak suretiyle ve silahla ateş ederek şehit ettikleri dört askerimizin kimlik bilgileri şöyledir:

- 1-Mevlüt Aydın (Mustafa Aydın'ın amcası)
- 2-Ali Aydın (Mustafa Aydın'ın babasının amcasının oğlu)
- 3-Kars'tan Aşut'a gelip yerleşmiş olan Yaşar Aras ve
- 4-Kor¹⁵ Ali'nin oğlu Yaşar

Vaktiyle sayıca çoğunlukta olan Türkler, savaş yıllarında iç şehirlere göçün ardından bölgede azınlık durumuna düşmüş, geriye kalanlar da Ermenilerin çeşitli zulümlerine maruz kalmışlardır. Sayı üstünlüğü elde eden yerli Ermeni çeteler, Rusların da teknik ve askeri desteğiyle ortaya çıkan bu boşluğu fırsata çevirip terör eylemleri yaparak kendilerine vaat edilen amaçlarına varmaya çalışmışlardır. O dönem maddi olanaksızlık ve belgeleme ve fotoğraflama çalışmalarının neredeyse hiç yapılamamış olması, birincil ve sonraki kaynaklardan edinilen ve objektif bilgilere dayanan aktarımlara ne denli ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Mustafa Aydın'la yaptığımız söyleşiden elde ettiğimiz bilgiler ile tarihi kaynakların bildirdiği olaylar birbiriyle tutarlı görünmektedir.

Söyleşimiz ışığında, bölgede gerçekleşen olaylar ile ilgili diğer kaynaklarla kıyaslandığında ortaya çıkan ortak yönler kısaca değinecek olursak;

- a) Osmanlı Devleti zayıf durumda bulunmasına rağmen Rusya, güçlü ordusuyla doğu vilayetlerimizin bir kısmını zorlanmadan almıştır. Bunda, biraz da yerli Ermenilerin rehberlik yapması da önemli katkısı olmuştur.
- b) Ermeniler, Kelkit merkezinde olmak üzere (demirci, kalaycı, kunduracı gibi) çeşitli zanaat işlerinde çalışarak, Milli Mücadele öncesinde Türklerle aynı coğrafyada yaşayan, iyi komşuluk ilişkileri içinde birbirleriyle iyi geçinmiş fakat savaştan sonra bölgeyi Ruslarla birlikte veya Ruslardan sonra terk etmişlerdir.
- c) Türkler, eli silah tutan gençleri seferberlik zamanında askere gönderirken diğer geriye kalan yaşlı ve kadınların bölgeden ayrılarak Anadolu'nun çatışma olmayan iç kesimlerine –en fazla Çorum- göç etmek zorunda kaldılar. Savaşın bitmesiyle ve Ermenilerin bölgeyi terk etmesiyle birlikte geri dönmüşlerdir.
- d) Rusya'daki Bolşevik Devrimi ile birlikte Rusya'nın bölgeyi terk etmesi ve Osmanlı Devletinin Rusya ile Erzincan Antlaşmasını imzalayıp barış ortamını sağlamasıyla Ermeniler, önceki avantajlı konumlarını kaybedip bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır (Algül, 2016: 18). Bir kısım Ermeniler Ruslarla birlikte kaçmayı tercih ederken bir kısmı da Ruslar tarafından kendilerine bırakılan bölgede bir süre daha kaldıktan sonra ayrılmak durumunda kalmışlardır.
- e) Siyasi, ekonomik ve askeri bakımdan bölge insanından daha iyi durumda olan Ermeniler ülkeyi terk etmeden önce fırsat buldukça insanlarımızı vurmakta ve türlü işkence ve katliamlara başvuruydular. Köylerde kalan azınlık durumundaki Türkler, Ermenilerin planlı katliamlarına maruz kalmış, bu katliamlar, insanlık dışı ve savaş hukukuna tamamen aykırı bir şekilde, tecavüz, bıçaklama, yakma, yaralama gibi vahşi yöntemlerle yapılmıştır.

¹⁵ Kor kelimesi yöre telaffuzunda Kör anlamında kullanılmaktadır.

Üçüncü Ordunun terk ettiği Doğu Anadolu'yu ikinci orduya bağlı Kazım Karabekir komutanlığındaki 15. Kolordu kurtarmıştır. Kelkit ve havalisini ise Deli Halit Paşa komutasındaki Türk birliği kurtarmıştır. Ruslar çekilirken 17 Şubat 1917 yılında Türk ordusu Kelkit'i kurtarır. 17 Şubat geleneksel olarak işgalden kurtuluş olarak her yıl bölge halkı tarafından kutlanır. Kelkit'teki Ermeni zulmünü ise 20 Nisan 1918 yılında Alucra'da hazırlanarak Çakmolos'tan Kelkit'e gelen II. Avcı taburu son vermiştir (Kaya, 2012).

5. Sonuç ve Değerlendirme

Osmanlı İmparatorluğu için her şeyin sonunun geldiği ve önce İmparatorluktan Devlete ve sonra “*Hasta Adam*” pozisyonuna giden süreçte önlenemeyen gelişmeler karşısında hiçbir padişah veya İttihat ve Terakki'nin herhangi bir paşası bu gidişi tersine çevirememiş, aksine, zaten “*yedi düvel*”¹⁶ adındaki büyük batılı düşmanlar kendi aralarında bile Osmanlı'yı paylaşma planlarına çoktan girişmişlerdi. Tarihin akışı bunu gerektiriyordu, zira zengin Osmanlı kaynakları ve önemli ticaret yolları üzerinde stratejik kesişme noktasına sahip olan geniş coğrafi yapı yukarıda sözünü ettiğimiz devletlerin iştahını kabartıyordu. Bu devletlere son iki yüzyılda yıldızı parlayan A.B.D de eklenince Osmanlı paşalarının yapabileceği çok fazla alternatif kalmamıştı. Osmanlı Devleti'nin sonunu getiren olayların en önemlilerinden biri, batılı devletlerin, Osmanlı'nın aynı potada buluşturduğu ve fakat farklı din ve mezheplerden oluşan azınlıklar, özellikle de Ermenilerdi. Önceleri ticari faaliyetlerini daha kolay yapmak uğruna Osmanlı Devleti'ne yaklaşan batılı devletler, sonradan nüfuz ve ekonomik güçlerini artırdıkça daha fazla taviz elde etmek için çeşitli istek ve tehditlere başvurmaktan çekinmediler. Kapitülasyonlarla başlayıp Tanzimat ve İslahat hareketleriyle devam eden süreçte Devlet, sürekli olarak Batıya karşı taviz vermek durumunda kaldı.

Özellikle Tanzimat'tan sonra, Batılı güçler, istediklerini elde etmek ve zayıflayan Osmanlı'yı daha kolay paylaşabilmek için bu defa Ermeni vatandaşlara çeşitli vaatlerde bulunarak ve birtakım askeri ve lojistik destekler sağlayarak sürekli olarak ve geri dönülmez bir şekilde Osmanlı Devletinden ayrılmak suretiyle kışkırtma ve isyana teşvik etmişlerdir. Tabii ki her devlet kendi menfaatlerinin gerektirdiği şekilde kendi istiklali ve siyaseti için gerekli tedbirleri alıp uygulamaları yapacaktır. Fakat gerek Birinci Dünya Savaşı gerekse Kurtuluş Savaşı yıllarında yaşananlar savaş hukukunu çiğneyen, insan onuruna yakışmayan görüntülere sahne olmuş buna rağmen düşman devletlerinden hiçbiri insani boyutta bir özür ifade etmek bir yana günümüzde dahi ülkemiz aleyhine çalışmalar yapmaktalar. Buna rağmen, başta Ermenistan ve Ermeni diasporası olmak üzere batı dünyası ve diğer taraftar ülkeler bizden özür dileme ve diğer birtakım taleplerde bulunmaktalar.

Tüm bu haksız isteklere karşı yapılması gerekenler; özellikle akademik camiada tarihsel arka planı ile birlikte ve objektif olarak sunabilecek kapasiteye sahip bilim insanlarımız bu konuyu – Ermenilerin yaptığı faaliyetleri- yoğun olarak gündeme getirip dünya kamuoyuna sunmalıdır. Ermenilerin, Ruslardan ve diğer müttefik devletlerden aldıkları cesaretle işledikleri faaliyetlerin küçüklüğü veya büyüklüğüne bakılmasızın ortaya konulmalıdır. Bu çalışmamızda Gümüşhane bölgesinde yaşanmış ve tarihin karanlık sayfalarının arasında ortaya çıkarılmayı bekleyen olaylardan sadece biri olan Gümüşhane ili Kelkit ilçesine bağlı Aşut köyünde o dönem yaşanmış ve Ermeni çeteciler tarafından şehit edilmiş dört askerimizin durumunu ele alıp akademik dünyamıza ve kamuoyuna kazandırmaya çalıştık. Çalışmamızın original belge ilavelerinde yer alan görsel kaynaklarda ortaya konulan ve şehit dört askerimizin medfun bulunduğu arazide gerekli adli ve tıbbi incelemeler yapılarak söz konusu askerlerimize ait hatıralar hem maddi hem de manevi olarak kamuoyuna kazandırılabilir, böylece konu ile ilgilenen bilim insanlarımız ve toplumumuz adına haklı bir kazanım elde edilebilir. Zira, Mustafa Aydın'ın bize aktardığı bilgiler ile akademik makalelerden edindiğimiz bilgiler karşılaştırıldığında tutarlı ve objektif oldukları görülmektedir. Sıradan bir yorumdan ziyade kesin bir bilgi olarak şehit askerlerimize ait mezar koordinatları, resim ve

¹⁶ Yedi Düvel: Başta İngiltere, Fransa ve Rusya olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun öteden beri mücadele ettiği batılı büyük güçler/devletler. Bakınız: <http://www.tdk.gov.tr> “düvel” maddesi. Sözü edilen devletler zaman zaman menfaatleri gereği Milli Mücadeleyi destekleyici politikaları olsa da milletimizce böyle adlandırılmaktadırlar.

askerlerin kan bağıyla akrabalık derecesinde yakınlığı bulunan kaynak kişi ile yaptığımız söyleşi somut bir gösterge niteliği taşımaktadır. Buna benzer çalışmalar olabildiğince artırılıp yazılı metinler şeklinde ve düzenli hale getirilmiş tarihi kaynaklar olarak insanlarımıza ve dünyaya duyurulmalıdır. Böylece hem akademik faaliyette bulunmak isteyen tarihçi ve diğer bilim insanlarımız için kaynak zenginliği oluşacak, hem de ülkemizin bu ciddi sorunla ilgili olarak dünya kamuyoyuna karşı haksız uygulamalar karşısında daha güçlü bir pozisyona erişebilecektir.

Kaynakça

- Akıncı, A. (2013). *Türk İslam Sentezinde Tarih ve Kimlik*. Bursa: Ekin Yayınları
- Aksu, Ş. (2001). Ermeni-Rus İlişkileri, *Ermeni Sorunu Rehberi*. Kocaeli: KOÜ Yayınları
- Algül, F. (2016). *Osmanlı Vesikalarında Kelkit Kazası*. Gümüşhane: Kelkit Belediyesi
- ATASE, (2005). Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918, 2. Ankara: Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları
- Başak, T. (2013). İngiliz Genelkurmay Başkanlığının Ermeni Raporu: Tarihsel ve Etnolojik Açından Ermeniler (5 Nisan 1918). *Ermeni Araştırmaları*, 44
- Dündar, B. (2014). 100. Yılında Ermeni meselesi: Türkiye-Azerbaycan ve Ermenistan İlişkileri. Kocaeli. *Azerbaycan'ın Sesi*, 2
- ESAM, (2015). *Emperyalizm ve Ermeni Meselesi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul, 2015 Sonuç Bildirgesi s.63 http://www.esam.org.tr/site/images/yazi/16267490_EEMS.pdf, [Erişim: 10.06.2015]
- Eser, F. (2014). Ermeni Sorunu. http://www.geyve.com/index.php?option=com_content&task=view&id=12662&Itemid=28, [Erişim: 22.03.2016]
- Gülsoy, U. (2010). *Cizyeden Vatandaşlığa Osmanlı'nın Gayrimüslim Askerleri*. İstanbul: Timaş Yay.
- Günay, B. (2015). Tehcir Edilen Ermenilerin İhtiyaçlarının Karşılansması. Kocaeli: *Azerbaycan'ın Sesi*, 4
- Halaçoğlu, A. (2003), 1895 Ermeni Olaylarının Başlangıcında Ermeniler Arasındaki Muhabere ve Olaya Karşın Ermenilerin Muhakemeleri. *Ermeni Araştırmaları*, 11
- Halaçoğlu, Y. (2015). Doğu ile Batı arasındaki Hilal Haç Çatışması. Kocaeli: *Azerbaycan'ın Sesi*,1
- İskender, P. (2008). *Berlin Antlaşması'ndan sonra Samsun ve Çevresinde Ermeni Olayları*. <http://www.profdrcvevdetyilmaz.com/index.php/component/attachments/download/80> [Erişim: 15.06.2016].
- Kaya, A. (2012). Kelkit'in Tarihi. *Kelkit Haber İnternet Haber Sitesi*. Şubat 2012. <http://www.kelkithaber.tv/index.php/yazarlar/71-kelkt-tarih.html>, [Erişim: 15.06.2015].
- Keskin, H. (2015). Hocalı Faciası ve Ermeni Soykırım İddialarının 100. Yıldönümü. Kocaeli: *Azerbaycan'ın Sesi*, 5
- Kütükoğlu, M. S. (1998). *Tarih Araştırmalarında Usul*, Altıncı Baskı. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat
- Memiş, E. (2005). Ermenilerin Kökeni ve Geçmişten Günümüze Türk-Ermeni İlişkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1)
- Nazır, B. (2009). Gümüşhane'de 1895 Ermeni Olayları. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi* (2009-1)
- Özdemir, B. (2008). *İngiliz İstihbarat Raporlarında Fişlenen Türkiye*. İstanbul: Yeditepe Yay.
- Perinçek, M. B. (2007). *Sovyet Arşiv Belgeleri Işığında Türk-Ermeni İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üni. A.İ.İ.T Enstitüsü
- Saydam, A. (1991). Milli Mücadelede Gümüşhane. *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane*. 13-17 Haziran 1990. Ankara: Gümüşhane Valiliği
- Taş. N. F. (2013). Rus İşgalinden Önce Erzincan'da Ermeni Faaliyetleri, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-35/rus-ısgalinden-once-erzincanda-ermeni-faaliyetleri>, [Erişim: 14.05.2015]

- Tozlu, S. (1990). Gümüşhane ve Çevresinde Ermeni Hareketleri, *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane*, 13-17 Haziran 1990. Ankara: Gümüşhane Valiliği
- Uslu, G. (1990). Gümüşhane'nin Tarihçesi ve Turistik Değerleri. *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane*, 13-17 Haziran 1990. Ankara: Gümüşhane Valiliği
- Yarar, H. (2002). Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 13:35-57.

Ek-1

Extended English Abstract

It is obvious that one of the main issues of the twentieth century of our recent history is to remove all the negative sides of the campaigns of abuse and false ideas of Armenia and Armenian Diaspora. On the one hand we have to struggle against the results of such campaigns, to publish required papers, to perform scientific meetings and informative activities and on the other hand, we have great responsibility of putting forward the findings about our ancestors murdered by Armenians between the years of 1894 and 1918. Furthermore, the knowledge we obtain from the scientific research ought to be presented to world opinion. Until the year 2001, the Diaspora Armenians had written some thousand books backing the false ideas of the incidents lived during that time. Despite this, the number of the scientific publications released in Turkey on the Armenian-Turkish problems of that period is not adequate. In this respect, we observe that Armenians are trying to put into practise their Great Armenia plan with the support of the western world. They always criticise the undesired results of the famous deportation and its casualties caused by some harsh environmental problems and economical troubles of the Turkish government in 1915. In parallel with this issue, the Armenian organizers temp to propose the ideas of "West Armenia" and "People of West Armenia" in some websites both in the Turkish and Armenian languages in order to impose that they have some rights in the eastern part of Anatolia. In this way they show their real intents and try to influence their own public and the whole world. On the other hand, it seems very crucial that we, the Turks, face a big problem of propaganda throughout the world. Although the Turkish residents –especially the old, women and children– were the real victims of the Armenian guerrillas who took the support of Russian army and western policy in the east part of the country, today's political powers have still been stirring up the issue. Against all these efforts of today's generation of the Armenian public, it is clear that we do not perform enough on the world scene. In fact, the scientist and historians who study Middle East and Minor Asia do know that the cruelties happened to our ancestors were caused by the Armenian guerrillas and that these events were documented objectively in our libraries. During the First World War the Ottoman armies had to fight on several frontiers. They did not have enough soldiers, equipment, food and other requirements. Meanwhile, they had to manage the inner problems such as Armenian attempts. Although some of the enemies of Ottoman State were taking pictures and documenting the events of the war. Yet, the Ottoman army did not have such an advantage since they were in a very different and critical economic situation. In spite of the fact that the policy of Ottoman government was true, the rising super powers of the twentieth century have been supporting the Armenian theory. The Armenian Diaspora and her allies in the east and west are backing Armenian political campaign throughout the world. So the only solution here for us is to give an effort on the world arena with an academic purpose. The new Armenian generation also needs this; they have been under great influence of their ancestors and today's political figures. Being one of the parties of the problem, we should inform all the related states and historians that our ancestors did their best in order not to disturb their loyal nation during those disturbance years. Everybody knows that Turks and Armenians lived in the same geography for centuries until great powers of the new era decided to share the rich sources of the Ottoman territories. To achieve their goals, they saw that the simplest and easiest method was to encourage the Armenian militants

against Ottoman ruling. Once they organised some groups of well known Armenian militant parties, the following incidents were put into effect one by one. The famous terrorist organisation ASALA was in the habit of murdering our ambassadors abroad in the recent history. Turkey, as the inheritor of the Ottoman legacy, has to deal with all the possible problems of this subject. The more the Turkish historians and scientist make progress about working on the issue the less problem will occur. If we leave the scientific area to those who ignore the objective approaches worldwide we will certainly face ongoing troubles between two nations. In conclusion, what is to be done is surely very clear; as this is a matter of history and historians, the specialists who study these highly important topics should reveal every details as many as they can. The photographs, papers, collections, records, manuscripts etc. should be worked closely and presented to the scientific world. In this article, one of the incidents in which a group of Armenian militants murdered four Turkish soldiers in the village of Aşut in Gümüşhane has been studied in the light of an interview with Mustafa AYDIN who is already a member of the same family of the soldiers. The article, being just one of the Armenian events in the region, will be an evident to those incidents and shed light to the unknown casualties in Gümüşhane.

Ek-2

İkinci kaynak kişi Mustafa Aydın ile Kocaeli Derince'deki evinde yaptığımız söyleşi:

İsmail Hakkı Paslı: İlk olarak isminizi öğrenebilir miyiz?

Mustafa Aydın: Mustafa, Mustafa Aydın

Paslı: Gümüşhane Kelkit İlçesi'nin...

M. Aydın: Aşut köyünden.

Paslı: Bu konu hakkında aileden, babanız, anneniz ya da yakınlarınızdan duyduklarınızı aktarırsanız kaydedip bunları kullanacağız.

M. Aydın: benim şehit olan

Paslı: Amcanız... Amcanızın ismi neydi?

M. Aydın: Mevlüt.

Paslı: Mevlüt Aydın.

M. Aydın: Öbürü de Alim Emmimin (amcamın) babası Ali

M. Aydın: Ali Aydın.

Paslı: Ali Aydın da amcanız mı?

M. Aydın: Amcamız.

M. Aydın: Babamın emisinin (amcasının) oğlu.

Paslı: Ermeni mezalimi ile ilgili o haberleri kimden duyuyordunuz? Kimler anlatıyordu size?

M. Aydın: Bizim köylüler. Yaşadığımız adamlar...

Paslı: Doğum tarihiniz?

M. Aydın: 1337

M. Aydın: Bizim buraları Rus bastığı zaman muhacir gitmişler, Çorum'un Alaca kazasında durmuşlar, ondan sonra geldiler evlendiler. M. Aydın: Mevlüt amcamın dört tane çocuğu vardı dört tane.

Paslı: Mevlüt Aydın.

M. Aydın: Evet

Paslı: Peki bu Ermenilerle ilgili sizin zihninizde uyandıran terör olayı, katliam ya da şehitlik derken ne anlatabiliriz?

M. Aydın: Yani Ermeniler, Rus gelmeden evvel zaten düşmanlıklarını yapıymışlar.

M. Aydın: Ruslar gelmeden önce

M. Aydın: Onlar da aslında Kelkit'in Ermenileri. Yani, Kelkit'te kalan Ermeniler. Bunlar (Ermeniler) hep tanyolarlar, yani kimin kim olduğunu. Onlar duyuyorlar ki bunlar (askerlerimiz) köye gelmişler, gece gidip bizim köyün üst tarafında bir yer vardır orda...

Paslı: Bu askerler dediğiniz o az önceki üç tane asker

M. Aydın: Dört tane

Paslı: Dört tane asker... Kışlarından izin alıyorlar, evlerine geliyorlar ya da köyelerine, köyelerinde kalıyorlar...

M. Aydın: Sabahdan kalkıp, şeye katılalar...

Paslı: Birliklerine

M. Aydın: Birliklerine katılalar

M. Aydın: İşte o gece, onları kolluyorlar zaten

Paslı: Ermeniler mi kolluyor?

M. Aydın: Ermeniler kolluyor, işte oradan çıkıp yedide sabah namazından evvel, şeye tutuluyorlar, yani Ermenilere, benim amcamın Hamdi amcamın oğlu karşı geliyor öbürleri doğrudan teslim oluyorlar, dördünü de vuruyorlar.

Paslı: Askerlerimizin dördünü de şehit ediyorlar yani?

M. Aydın: Evet.

Paslı: Peki. Şimdi bu Ermeniler silahlı, bunlar Anadolu'da azınlık...

M. Aydın: Evet

Paslı: Peki, bizim Türkler çoğunlukta.

M. Aydın: Evet

Paslı: Nasıl askerlere sahip çıkmıyorlar ya da korumuyorlar, bir birlik bir şey yok mu?

M. Aydın: Herkes muhacir olmuş, çıkmış memleketten gitmiş, kimse yok ki köylerde.

M. Aydın: Köylerde pek ihtiyarlar kalmış.

Paslı: Peki bu savaştan dolayı mı göçtüler?

M. Aydın: Evet Rus işgalinden muhacir gittiler.

Paslı: Nereye gittiler? Mesela şehir olarak?

M. Aydın: Anadolu'ya.

M. Aydın: En fazla Çorum.

M. Aydın: Çorum'a, ondan sonra, rahmetlik annem anlatırdı da yani

M. Aydın: Ruslar çekildikten sonra geldiler.

M. Aydın: Onlar askermişler, bu vurulanlar Erzurum'da asker. Ordu Erzurum'u işgal ettiği zaman Ruslar buralara da geliyormuş yani, oradan izin almışlar ki köyümüze uğrayalım da oradan katılırız, zaten bu Şiran'dan ileri geçmemiş Rus, geçememiş, Şiran var ya?

M. Aydın: Bunlar da kıtasına giderken, işte orda akşamdan zaten belli olmuş yani, ama onlar bilmiyorlar tabi. Ermeniler onların geldiğini bilir.

Paslı: Peki bunlar sonradan Ruslardan da kuvvet birlik oluyorlar ve bizim askerlerimize saldırıyorlar.

M. Aydın: O zaman bizim askerimiz Rus çekilirken

Paslı: Ruslar oradayken peki bir şey yapıyorlar mıydı?

M. Aydın: Ya onlar çekilirken, onlar korkularından hep Rusya'ya karışıp kaçıyorlar yani...

M. Aydın: Yani bizim şehit olanlar onlar.

M. Aydın: Dört tane

Paslı: Tam olarak hangi köydü, köyün adı neydi?

M. Aydın: Aşut Köyü

Paslı: Aşut Köyü yani sizin köyde

M. Aydın: Evet bizim köy

Paslı: Dört tane askerimizi şehit ediyorlar. Peki o silah kullanan Ermeniler de Aşut köyünde mi ikamet ediyorlardı?

M. Aydın: Onlar Kelkit'te duruyorlar.

M. Aydın: Kelkit ilçe, hepsi esnaf, hepsi esnaf.

Paslı: Yani şehir merkezinde duruyorlar, askerlerimizin geldiğini haber alınca sabah...

M. Aydın: Zaten fırsat buldu mu vuruyormuşlar, fırsat bulduğu yerde Müslümanları vuruyormuşlar yani. Bunlar askerden geliyorlar askerden. Silahlılar yani.

M. Aydın: Köye uğruyorlar, köyde yatıyorlar, sabahtan kalkınca şeye tutuluyorlar işte...

Paslı: Sabahleyin dediğiniz sabah karanlıkta mı?

M. Aydın: Karanlıkta. Gece kalkıyorlar Ermeniler duymasın diye

M. Aydın: Yani kalkıyorlar da. İşte orada hatta iki ay üç ay Mevlüt emimin vurulduğunu bilmiyorlar yani, şey, askerde biliyorlar yani.

Paslı: Peki, onlar şehit olduktan sonra Aşut köyünde mi defnedildi? Kabirleri Aşut köyünde mi şu anda? Mezarlar, şehit olan bu dört askerimizin mezarı Aşut köyünde mi?

M. Aydın: Evet, Aşut'ta. Dördü de.

M. Aydın: Asar diye bir yer vardır, hepsi orada gömülmüştür yani.

M. Aydın: Bizim köyün camisi depoymuş. Rusların deposu.

Paslı: Peki, Rus askerleri Anadolu'ya, yani bizim köylerimize girdiğinde bizim askerlerimizle herhangi bir çatışma yaptı mı?

M. Aydın: Yapmadı, önünde duramadı.

Paslı: Bizim askerlerimiz önünde duramadı.

M. Aydın: İşte bu Şiran'ın dağı var ya o dağı o yanı geçemiyorlar...

Paslı: Neden geçemiyor, orda bizim askerlerimiz mi vardı?

M. Aydın: Orada tam karşı gelmiş yani (bizim askerimiz)

Paslı: Bu dağlık bölge olduğu için bizimkiler savunma yapabiliyor.

M. Aydın: Şimdi orada kümbet diye bir yer var o dağda Şiran'ın, derler ki, yani o kümbeti geçememişler. Kümbet de şehitlerin olduğu bir mezar yani, orayı ileri geçememişler.

M. Aydın: Benim bildiğim o kadar

Paslı: Şimdi Ruslar Türkiye'den çekildiler, sonra köyünüzden göç eden, hicret eden köylüler geldiler

M. Aydın: Geldiler.

Paslı: Köyünüzdeki, Kelkit'teki o zengin olan Ermeniler?

M. Aydın: Kalmadı ki, onlar geçti gitti.

Paslı: Nereye gittiler?

M. Aydın: Ruslarla karıştı gittiler.

M. Aydın: Tutunamadılar...

M. Aydın: Evvelden Rus arkalarındaydı, Rus çekilince

M. Aydın: Onlarla gittiler.

Paslı: Peki, şöyle bir şey duydunuz mu? Şimdi bu Ruslar Türkiye'ye girmeden önce Kelkit'te yaşayan o Ermeniler yani o demirci gibi esnaf insanları ya da normal Ermeni vatandaşlarımız diğer Türk olan vatandaşlarla iyi geçiniyorlardı.

M. Aydın: İyi geçiniyorlardı.

Paslı: Bir problem yoktu.

M. Aydın: Yook.

Paslı: Onların bu şekilde kötü niyetli olmasının temel nedeni neydi? Yani niye saldırıyorlardı bizim insanımıza?

M. Aydın: O zaman Türkiye kuvvetli, Ermeniler bir şey yapmıyorlar. Fakat, göz koyduğu adamlar vardı. Vuracaklar, edecekler yani. Bu sefer Rus işgal edince meydana boş buldular.

Paslı: Yani şunu demek istiyorum; Ermeniler Osmanlı'nın vatandaşı. Bir insan vatandaşı olduğu devletin diğer, komşularına karşı niye silah kullansın? Onlar kendilerinin Ermeni olduklarını mı hatırladılar?

M. Aydın: Kendileri bilirler, Müslümanlar da bilirler, hepsi esnaf yani, kimisi demirci, kimisi kalaycı, kimisi bilmem ne, hem veresiye de çalışıyorlar. Yani veresiye veriyorlar köylülere.

M. Aydın: Yani öyle içli dışlılar mı yani.

Paslı: Ama gittikleri yer şu anki Ermenistan. Fakat şu anda Ermeniler, Ağrı, Erzurum, Kars, Ardahan, oraları da Ermeni toprağı diye iddia ediyorlar.

M. Aydın: Eee Ermeni çoktu.

M. Aydın: Fırsat kolladılar işte. Rus işgal edince fırsat buldular, mesela benim köyümde ileri gelen adamları vurmaya çalıştılar.

M. Aydın: O zaman Osmanlı çökmüş zamanı, işte onlar da oradan fırsat buluyorlar. Eee Rusya'nın önünde duracak devlet yoktu ki o zaman.

Paslı: O dört askerimizin isimlerini tam olarak hatırlıyor musunuz?

M. Aydın: Evet

M. Aydın: Mevlüt

M. Aydın: Amcam yani benim

Paslı: Mevlüt Aydın.

M. Aydın: Mevlüt Aydın, bunun da (Hamdi Aydın'ı göstererek) dedesi olur.

Paslı: Tamam. Diğerleri?

M. Aydın: Bir tanesi Ali. O da Aydın.

Paslı: Ali Aydın, Mevlüt Aydın

M. Aydın: Bir tanesi de şeyden gelmeydi, Kars'tan gelme... Aras

Paslı: Soyadı mı Aras?

M. Aydın: Evet.

Paslı: İsmi belli mi?

M. Aydın: Yaşar Aras.

M. Aydın: Bir tanesi de Kor Ali'nin oğlu Yaşar.

H. Aydın: Yaşar, soyadı?

M. Aydın: O zamanki adamlar ölmüş gitmiş kimsesi yok ki soyadı ola.

M. Aydın: O zaman zaten soyadı yoktu ki

M. Aydın: Yani anlatmalarına göre Ruslar çok merhametliymişler yani, hiç böyle kimseye şey yapmazlarmış hiç. Yardım da ederlermiş yani. Fakat bizim oralardaki Ermeniler Rus'un içerisinde çok pislikler yapan onlar yani.

Paslı: O askerlerin hani izne geliyorlar ya Aşut'a, Erzurum'daki kışladan bahsettin, Erzurum

M. Aydın: Ya orda saldırır, Rus basıyor işgal ediyor, gelir yavaş yavaş bizim memleketi de işgal edecek belliymiş...

Paslı: Tamam

M. Aydın: Onlar izin alıyorlar ki biz gidelim köyümüze de bir gece yatalım da ondan sonra da, onlar (Ermeniler) de geliyorlar o gece şehit oluyorlar.

Paslı: Yani terhis falan değil, izin alıp geliyorlar. Peki o Erzurum'daki kışla...

M. Aydın: Kışla diyen de o zaman orda kışla değil Erzurum dağ başı.

Paslı: Mustafa Bey, verdiğiniz bilgiler için teşekkür ederiz. Size de acil şifalar dileriz.